

Aistė Petrauskienė

LAISVĖS KOVOTOJŲ PRISIMINIMAI:
1944–1953 M. PARTIZANINIO KARO DALYVIŲ
VARDYNAS

Šioje publikacijoje apžvelgiamas suvestinis vienuolikos Romo Kauniečio knygų *Laisvės kovotojų prisiminimai* (išleista Vilniuje 1996–2014 m.) asmenvardžių vardynas su priedais. 1944–1953 m. partizaniniame kare veikusių partizanų, ryšininkų, rėmėjų, tardytojų, agentų vardynas (iš viso apie 33 500 asmenų) skirtas istorikams, paveldosaugininkams, muziejiniams ir visiems, kurie domisi naujausių laikų Lietuvos istorija. Įvade į sakinę istoriją žvelgiama remiantis trauminės patirties teorija, pateikiama mažai žinomų duomenų apie partizanų pastangas įamžinti laisvės kovą, pristatoma R. Kauniečio asmenybė ir kūrybinės veiklos kelias; partizanų slapyvardžiai nagrinėjami lietuvių kalbos ir kultūros istorijos požiūriu, brėžiamos būsimų tyrimų gairės.

Reikšminiai žodžiai: 1944–1953 m. partizaninis karas, sakinė istorija, asmenvardžiai, slapyvardžiai, vardynas.

Įvadas

knygos vertinamos pagal patrauklumą, iliustracijas, daugelį matomų ir nematomų turinio dalių. Per amžius parankiausiomis buvo laikomos ir tyrinėtojų labiausiai vertinamos tos knygos, kuriose galima lengvai ir greitai rasti ieškomas žinias. Tiksliai, išsamiai autorių parengtos asmenvardžių, vietovardžių ir dalykų rodyklės – nepakeičiamas pagalbininkas; reikšmingų daugiatomių veikalų rodyklės neretai rengiamos kaip atskiri leidiniai, jų svarba nekelia jokių abejonių.

Ši publikacija buvo rengiama ir išaugo kartu su didėjančiu Romo Kauniečio knygų skaičiumi. Dabar seriją *Laisvės kovotojų prisiminimai* sudaro 11 storų knygų, kurių puslapiai mirga nuo naujausios Lietuvos istorijos dramų, jų dalyvių ir amžininkų pasakojimų. Knygos kupinos var-

dų ir pavardžių, slapyvardžių ir pravardžių. Siekiant palengvinti informacijos paiešką istorikams, muziejininkams ir kiekvienam laisvės kova besidominčiam skaitytojui, patikslinti kai kuriuos duomenis, sumanyta parengti *s u v e s t i n ė* asmenvardžių vardyną, taip pat papildomai sudaryti informacijos pateikėjų ir ištekėjusių moterų pavardžių (daugelis jų partizaniniame kare dalyvavo netekėjusios) rodykles. Daug dėmesio skirta slapyvardžiams – skelbiamas išsamus, pirmasis tokios apimties partizaninio karo dalyvių slapyvardžių sąrašas.

Siekiant įvertinti Lietuvos partizanų metraštininku vadinamo R. Kauniečio, 2014 m. Felicijos Bortkevičienės kalbos premijos laureato, darbo mastą ir reikšmę, publikacijoje apžvelgiamas partizaninio karo metų įamžinimas (I skyrius), laisvės kovotojų lūpomis kalbama apie siekį ateinančioms kartoms palikti ne tik žemės kauburėlius ir paminklus, bet ir objektyvų istorinių įvykių aprašymą. Būtent to siekė R. Kaunietis, 1966-aisiais užrašęs pirmuosius partizaninio karo dalyvių, tremtinių, pogrindinių organizacijų narių prisiminimus (II skyrius).

Partizaninio karo dalyvių slapyvardžiai pradėti tyrinėti 2010–2014 m., šios publikacijos autorei rengiant pokalbius su partizaninio karo dalyviais. Tyrimas neatsiejamas nuo partizaninio karo dalyvių vardyno, parengto remiantis serija *Laisvės kovotojų prisiminimai*, todėl skelbiamas šioje publikacijoje (III skyrius).

1. Laisvės kovotojų prisiminimai ir jų rinkimas

Naujųjų ir naujausiųjų laikų istorijos tyrinėjimuose sakybinei istorijai tenka pagalbinis vaidmuo. Kitaip nei tradicinės ir šiuolaikinės lietuvių tautosakos tyrimuose (plačiau žr. Stundžienė, 2012), Lietuvos istorijoje *s a k y t i n ė s* istorijos, taigi ir liudytojo – istorinių įvykių dalyvio – prisiminimų svarba neįsisąmoninta. O be jų neįmanoma įsivaizduoti vietinės, juo labiau – šeimos, istorijos tyrimų. Ilgainiui tokių pasakojimų reikšmė tik auga (plg. Ruseckas, 1926–1928; 1936; 1937; 1939).

Žodinės Lietuvos partizaninio karo istorijos išsaugojimu labiausiai rūpinasi šiam darbui atsidavę žmonės, istorijos puoselėtojai, partizaninio karo dalyviai, jų giminaičiai ir palikuonys. Tai svarbi, dažnai pagrindinė, pokalbių dalyvių – pasakotojų ir klausytojų – pagarbos, nuoširdumo, pa-

1. Romas Kaunietis –
Felicitijos Bortkevičienės Kalbos
 premijos laureatas. 2014 m.
 (V. Vaitkevičiaus nuotr.)

sitikėjimo ir tarpusavio supratimo sąlyga.

Romas Kaunietis (g. 1944 m.) – nepralenkiamas partizaninio karo metraštininkas. Jis sukaupe išpūdingą pasakojimų, daugybės nuotraukų ir garso įrašų archyvą (plačiau žr. Matulevičienė, 2010, p. 51–55; Metraštininkas, 2010), kuris skelbiamas *Laisvės kovotojų prisiminimų* serijoje (1 pav.).

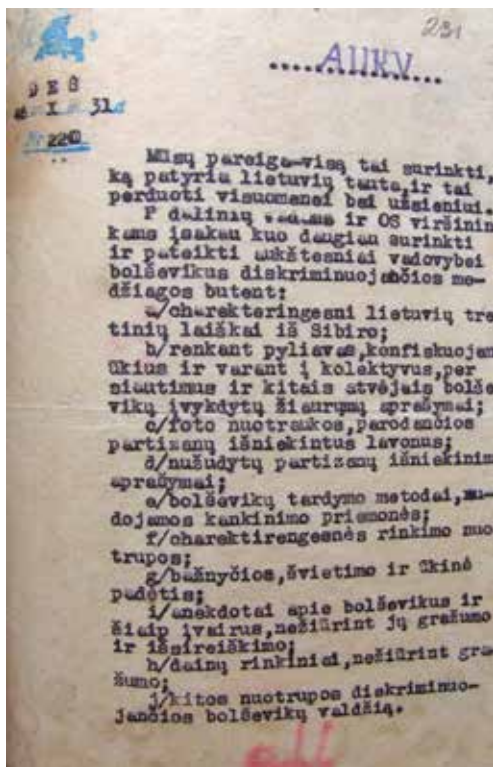

1.1 Laisvės kovos įamžinimas: dokumentai, prisiminimai, nuotraukos

Partizaninio karo dokumentavimo, atminties išsaugojimo svarba suvokta dar karui nepasibaigus. Tai liudija išlikę partizanų vadovybės įsakymai, kuriuose raginama kaupti įvairaus turinio žinias, rinkti prisiminimus apie kautynes, gyventojų trėmimus, daugybę nuotraukų ir negatyvų (2 pav.).

1945 m. besivienijantys Kaišiadorių apylinkių partizanai jau kvietė rinkti ir registruoti duomenis, kad ateityje žuvusiųjų atminimas būtų „įamžintas istorijos lapuose“ (Partizano užrašai, 1945). 1946 m. rugsėjo 1 d. Tauro apygardos vadas Antanas Baltūsis-*Žvejys* įsakyme rinktinės vadas rašė: „Kadangi gyvenam ir kovojam ne dėl savo asmeninių reikalų, ne dėl dabarties, bet dėl visos mūsų Tautos ir dėl ateities, todėl turime ir ruoštis ateičiai“ (Kuodytė, Kašėta, 1996, p. 558).

Partizaninio karo faktų rinkimo, dokumentų archyvavimo svarbą atspindi ir vėlesni partizanų vadų įsakymai. Galvota ne tik apie būsimąją

2. Prisikėlimo apygardos partizanų
raginimas rinkti įvairaus turinio informaciją.
(LYA, f. K-1, ap. 58, b. 43636/3, T. 5)

kautynes. LLKS Visuomeninės dalies viršininko Juozo Šibailos-*Dieduko* raginimas rinkti kautynių prisiminimus ir juos skelbti pabrėžia laisvės kovos įamžinimo, atminties išsaugojimo svarbą. „Kovų prisiminimų“ leidėjų įvadiniame žodyje sakoma:

„Kovų prisiminimai – medžiaga yra surinkta daugumoj iš tų pačių Kovų Brolių, kurie asmeniškai tuose mūsųose dalyvavo. Ir jie patys pergyveno visus tuos kovos žiaurumus ant savo kailio.

Nevienam iš jų teko tose kovose pergyventi tokių kritiškų momentų, jog šitą visą aprašyti neįmanoma, nes tam trūksta laiko profesionalo ir priemonių.

Iš čia Kovų Prisiminimų medžiaga yra surinkta ne kokiam romanui išleisti, bei skaitytoją patenkinti kovų aprašymu.

Ne tam yra surinkta šioji medžiaga. Bet tam, kad šie mūsų Brolių žygiai ir pergyvenimai kovų tikri faktai liūdytų pasauliui, kad Lietuvos Brolio Partizano iš tiesų smarkiai kovota ir ginta savo kraštas.

Ir kad liktų nors dalelė gyvos medžiagos tų pačių kovų dalyvių parašytos, kad ateity bundant profesionalų ir priemonėms, galėtų aiškiau išskirti tuos

laisvos Lietuvos kartą, žinias norėta perduoti ir į Vakarų šalis (plg. Paliūnas, 1948). Antai 1948 m. lapkritį Balys Vaičėnas-*Liubartas* pranešime Vyties kuopos partizanams skelbė: „Steigiu kuopos archyvą, į kurį bus dedami visi mūsų kovą liečiantys dokumentai. Taip pat reikalauju visus partizanus, kad vestų svarbesnių įvykių užrašus ir dėtų į saugią vietą. Ateity tatai bus turinti didelės reikšmės, brangi medžiaga“ (Kuodytė, Kašėta, 1996, p. 292).

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (toliau – LLKS) vyriausiosios vadovybės leidinio „Prie Rymančio Rūpintojėlio“ leidėjų parengtoje „Kovų prisiminimų“ knygelėje skelbiami pasakojimai (!) apie 1946–1948 m.

3. „Kovų prisiminimų“ pirmieji puslapiai.
Kauno tremties ir rezistencijos muziejaus fondas.

g y v u s Brolių Partizanų žodžius, kuriuos Jie dar gyvi būdami rašė. Nes tikėtis reikia, kad dar kurie čia šiandien yra rašę pergyvenimus ir prisiminimus, gali nesulaukti tų laikų, kuomet bus renkamas kiekvienas Jų žodis. Ir tuomet šios aukom, kančiom ir krauju aplaistytos kovos paliktų užmirštos arba tik legendom apipintos. Bet šiandien, nors ir sunkiai surinktos medžiagos ateity bus reikalingos, kaip istorinis dokumentas. Ir tuomet skaitys tuos žodžius, ir dovanos autoriams už nesklandumus ir trūkumus.“ (Kovų..., 1992, p. 66; retinimas – *aut.*)

„Kovų prisiminimuose“ (3 pav.) kautynes aprašo ne tik jų dalyviai, bet, kas dabar kelia nuostabą, kovos brolių prisiminimus fiksuoja partizanai, bendraudami vieni su kitais arba atkurdami girdėtus pasakojimus – taip jie tampa panašūs į tikrus tautosakos rinkėjus! Pavyzdžiui, po 1946 m. vasario 17 d.¹ vykusių Degučių kautynių aprašymo yra pastaba: „Iš *Merkio*

¹ Publikacijoje nurodomi 1946 m. greičiausiai yra spausdinimo klaida. Minimos Degučių kautynės vyko 1948 m.

[Alberto Saukos – *aut.*] atsiminimų užrašiau *Laisvūnas*“ [Henrikas Mickevičius – *aut.*].

Šiuos pasakojimus taip pat saugojo ir iš lūpų į lūpas perduodavo partizanų ryšininkai ir rėmėjai. Partizanas Vincas Vytautas Simaitis-*Vidugiris* mena, kaip partizano Antano Meškelevičiaus-*Tigro* tėvams pranešė apie jo žūtį. Po mūšio būrio draugai *Tigro* tėviškėje dalijosi išgyvenimais, nes namiškiai „norėjo išgirsti tiesą“ (Simaitis, 2011, p. 128–129). Taip artimieji, draugai ir kaimynai sužinodavo apie kovotojus, jų likimą. Plačiai plito didvyriški, dažnai heroizuoti pasakojimai. Antai Prisikėlimo apygardos ryšininkė Elvyra Tugaudytė-*Švendrė* mena, kad apie partizanės Onos Brazauskaitės-*Vaikučio* žūtį 1949 m. sausio 25 d. sužinojo iš tolimo giminaičio ryšininko, kuris po šio įvykio atvežė partizanų spaudą. Pasišlėpusi palėpėje O. Brazauskaitė automato serija nukovė keletą kareivių, dresuotą šunį ir sužeidė karininką, paskui pati nusišovė... (Kaišiadorys, E. Tugaudytė-Savickienė, 2013 m.).

Vertingas partizaninio karo istorijos tyrimų šaltinis – dienoraščiai ir užrašai. Kai kuriuos jų išsaugojo partizanų artimieji, ryšininkai, rėmėjai. Baudžiamosiose bylose dienoraščiai tapo įkalčiais, daugelis jų iki šiol neištirti ir plačiau nežinomi.

Rašyti dienoraščius partizanus ragino vadovybė (Kuodytė, Kašėta, 1996, p. 81–83). Dažnas partizanas jautė vidinį poreikį pasakoti, liudyti kovą. Tai jie dažnai darė likę vieni, slėptuvėse ar sargyboje, ieškodami vidinės ramybės ir atsakymo į svarbiausią klausimą – kokia laisvės kovos prasmė. Antai Lionginas Baliukevičius-*Dzūkas* savo dienoraštį pradėjo žodžiais: „Šis dienoraštis jokiū būdu nėra skirtas viešumai. Aš rašiau jį tik sau...“ (Baliukevičius, 2008, p. 21).

O štai Adolfo Ramanausko-*Vanago* dienoraščio motyvai:

„Kiekvieno partizano įneštas indėlis Lietuvos laisvinimo kovon su to partizano išgyvenimais partizanavimo laikotarpiu sudaro atskirą paslaptinę istoriją. Tie paslaptingos istorijos lapai, kuriuose yra įrašyti kiekvieno partizano nuveikti darbai, nueitas nepaprastai sunkus laisvės kovos kelias ir legalų gyvenimą gyvenančiam žmogui dažnai net neįsivaizduojami ir neįtikimi išgyvenimai, – o jie bemaž be išimties pabaigoje užantspauduojami to paties partizano krauju bei gyvybe, – yra nusinešami amžinybėn, iš kurios jie niekuomet nebus visiškai visi sugrąžinti ir niekieno nebus išskaityti tokie, kokie

jie iš tikrųjų buvo. Dėl šios priežasties aš ir nusprendžiau bent labai trumpai, suglaustai ir labai paskubomis nors kai kuriuos savo gyvenimus ir atsiminimus užrašyti.“ (Ramanauskas, 1999, p. 7–8; plg. Lukša, 1990, p. 459)

Laisvės kovos įamžinimo formos – individualios. Gabūs, kūrybingi partizaninio karo dalyviai pasakojimą suvokė ne vien kaip mūšių ir sovietų vykdytų nusikaltimų formaliuosius aprašymus. Jų piešiniai, dainos, eilėraščiai savaip įamžino kovą. LLKS Visuomeninės dalies leidinyje „Prie Rymančio Rūpintojėlio“ pažymima:

„Ateities poetai nebegalės skųstis:

Aš norėčiau prikelti bent vieną senelį
Iš kapų milžinų
Ir išgirsti nors vieną, bet gyvą, žodelį
Iš senovės laikų.

„Kovos keliu žengiant“ bus jiems tuo „gyvu žodeliu“, iš kurio jie galės pasisemti medžiagos savo kūrybai.“ (Kuodytė, Kašėta, 1996, p. 618)

Partizaninio karo atmintį saugojo iš lūpų į lūpas plintančios dainos, jos išreiškė partizaninio karo idėją ir prasmę. Kartais dainomis saugoti net istoriniai faktai! Vienas ryškiausių pavyzdžių – daugelis dainų apie 1945 m. gruodžio 15 d. Merkinės puolimą (Aleksynas, 2009, p. 16, 318–326). Tautosakininkai pažymi, kad partizaninio karo dainos kovotojų, rėmėjų gretose buvo kuriamos ir gyvavo visą dešimtmetį. Tai bene trumpiausias laikotarpis, per kurį Lietuvoje buvo sukurta t i e k d a u g dainų. Partizaniniam karui pasibaigus, iki pat Atgimimo laisvės kovą menančios dainos buvo laikomos pasyviojoje atmintyje arba, jei užrašytos, saugomos slapčiausiose vietose (Aleksynas, 2009, p. 5). Dainų likimą tiksliai numatė partizanai: „Jos [dainos – *aut.*] skamba šūviams aidint, skambės ir šūviams nutilus“ (Liekis, 1996, p. 150).

Kartu su dienoraščiais, dokumentais, spauda, dainomis ir kitomis atminties išsaugojimo priemonėmis minėtinos partizanų fotografijos. Saugumo sumetimais partizaninio karo pradžioje fotografuotasi nedaug, kai kada archyvuose slepiami tik negatyvai. Apie 1946 m. padėtis pasikeitė – greito Lietuvos išlaisvinimo vizija ėmė tolti, fotografijomis partizanai

4. Priskėlimo apygardos štabo archyvas rastas Tvarijonų sodyboje Devynduonių k. (Kėdainių r.) 1952 m. (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 26514/3, T. 2, vokas 551)

stengėsi perteikti, ateities kartoms paliudyti laisvės kovos mastą ir pobūdį (Kuodytė ir kt., 2007, p. 10). Iš Elenos Baltušnikaitės prisiminimų:

„Kada su jais mačiau paskutinį kartą, brolis Jonas-Vienuoelis atidavė nuotraukas, pasakė: blogai, mes žūstame, mūsų gretos retėja, nesimato jokios prošvaistės, niekas neateina mūsų vaduoti, jokie amerikoniai... Nuotraukas liepė paslėpti giliai ir laikyti atsiminimui ateinančioms kartoms.“ (Kaunietis, 1998, p. 482)

Apie fotografijų reikšmę kalbėjo ir A. Ramanauskas: „Dokumentinė medžiaga bus ir du fotoalbumai su paaiškinimais, kuriuose yra 220 Pietų ir Vakarų Lietuvos sričių partizanų nuotraukų, kurias man pavyko surinkti asmeniškai keliant po Pietų ir Vakarų Lietuvos sritis“ (Ramanauskas, 1999, p. 8).

Dažniausiai partizanų dokumentai, dienoraščiai, laiškai, fotografijos buvo saugomos apygardų, rinktinių ir mažesnių dalinių archyvuose. Jie buvo slepiami žemėje, perduodami patikimiems žmonėms (Kuodytė, Kašėta, 1996, p. 554). Taip dalis partizaninio karo archyvų išliko iki Nepri-

klausomybės atkūrimo, kiti pateko į saugumo archyvus kaip kaltės įrodymas, buvo sunaikinti arba sunyko (4 pav.). Partizanų pastangos kurti ir ateinančioms kartoms palikti savo pasakojimą, grįstą dokumentais, užrašais ir nuotraukomis, nenuėjo veltui. Išlikę liudijimai kupini laisvės kovos dvasios, faktų, jausmų ir išgyvenimų.

1.2 Trauminė patirtis komunikacinėje atmintyje

1940-ųjų sovietinė okupacija nutraukė jaunos Lietuvos valstybės augimą. Pirmieji areštai, o netrukus ir masiniai trėmimai kėlė gyventojams baimę ir nerimą. Viena okupacija keitė kitą, būtinybė prisitaikyti prie besikeičiančių sistemų vertė būti kuo nors kitu, ne savimi. Antrojo pasaulinio karo pabaiga nežadėjo ramesnio gyvenimo, o skaudi pirmosios sovietinės okupacijos patirtis vertė priešintis.

1944 m. vasarą prasidėjęs partizaninis karas tęsė Antrojo pasaulinio karo metų žiaurumus. Tik šį kartą viskas vyko dar jautriau, dar asmeniškiau. Buvo paliesta artimiausia – šeimos, kaimynų, bendruomenės – aplinka. Sociologai pabrėžia, kad partizaninį karą išgyvenusių žmonių atmintyje tai – sudėtingiausias laikotarpis, mat reikėjo sutelkti pastangas „išgyvenimo strategijoms“ (Krukauskienė ir kt., 2003, p. 42).

Analizuoti laisvės kovotojų dienoraščius ir partizaninio karo dalyvių pasakojimus, užrašytus praėjus keliems dešimtmečiams, labai sudėtingas uždavinys. Kaip pažymi amerikiečių sociologas Jeffrey C. Alexander, įvykiai yra viena, o jų interpretavimas – visai kas kita (Alexander, 2012, p. 118). Sociologai ir psichologai savo darbuose kalba apie atminties nepastovumą: prisiminimai apie vienus įvykius net ir praėjus kuriam laikui išlieka, o apie kitus – išnyksta, tarsi jų nė nebūtų buvę. Teoretikai šią būseną vadina tarpine tarp atminties ir užmaršties (Jonutytė, 2012, p. 145). Pavyzdžiui, vyriausiosios partizanų vadovybės ryšininkė Elvyra Pliupelytė-Zita, besidalydama prisiminimais ir išgyvenimais, pasakoja kai kurias vykdytų užduočių detales, atkuria miško stovyklų vaizdus, piešia partizanų bruožus, būdą, aprangą, tačiau konkretūs įvykiai, istoriniai faktai pamiršti. 1950 m. liepos 23 d. areštuota ir vedama į tardymus E. Pliupelytė meldė Švč. Mergelę Mariją padėti... viską pamiršti: „Svarbiausi dalykai, kurs liečia su partizanais, – [tai] smulkmenos, absoliu-

čios smulkmenos. Bet keista... aš Marijos išmeldžiau, kad jie man būtų ištrinti. Turbūt taip, aš kitaip niekaip... aš dabar dažnai, kai turiu laiko mąstau, kodėl man visas šitas ištrinta ir stengiuos atsimint. Nieko nėra. Nėra. Smulkmenos liko, o šito nėra“ (Kaunas. E. Pliupelytė, 2013).

Kitas reikšmingas veiksnys, pakoregavęs partizaninį karą išgyvenusiu žmonių prisiminimus, yra sudėtingas sovietinis laikotarpis, per kurį buvo prarastas svarbus tradicinis istorijos perdavimas iš kartos į kartą (Gailius, 2009, p. 67). Daugelis partizaninio karo dalyvių, stengdamiesi apsaugoti artimuosius, buvo priversti pamiršti istorinius įvykius ir apie tai nepasakodavo net savo vaikams. Ideologizuota sovietinė atmintis net ir pasibaigus partizaniniam karui vertė gyventi karo, o ne taikos nuotaikomis (Jonutyte, 2012, p. 148–149). Apie sovietizaciją, represijas, tremtį garsiai prabilta prasiėdėjus Atgimimui. Pabrėžtina, kad sovietmečiu slėptos atminties ir patirties paviešinimas su dideliu visuomenės palaikymu leido iš dalies atkurti prarastą skirtingų kartų ryšį (Krukauskienė ir kt., 2003, p. 55).

Nepriklausomybės pradžioje „atrasta atmintis“ (plačiau žr. Čepaitienė, 2004, p. 48) leido pažinti partizaninio karo laikotarpį, atverti archyvų duris ir išgirsti liudininkų pasakojimų. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio (toliau – Sąjūdis) pradėta ideologinė dekolonizacija sugrąžino tradicijas ir prisiminimus, kurie režimo buvo užslopinti arba kuriais buvo manipuluojama (Nora, 2007, p. 17). Tuo pačiu metu išryškėjo sovietmečiu nutrūkusio natūralaus istorinių įvykių perdavimo iš kartos į kartą padariniai. Užuoat ieškojus, atkūrus pasakojimą ir jo perdavimo tradiciją, po Nepriklausomybės atkūrimo imtasi kontrpropagandos. Pritaikyta sovietinė patirtis, tik jau siekiant priešingų tikslų.

Žudynės, aukų skaičius, kančios Atgimimo metais tapo pagrindinėmis partizaninio karo istorijos temomis. Šiam modeliui įsitvirtinus daugelis kitų reiškinių į tyrimų lauką nepateko, o ilgainiui ir partizaninio karo dalyvių atmintyje suformavo vienareikšmiškai svarbiausiu laikomą a u k o s naratyvą. Dėl sudėtingos partizaninio karo istorijos ir prieštarų jos vertinimų visuomenėje ši kolektyvinė atmintis dar nesusiformavo (Krukauskienė ir kt., 2003, p. 15). Viešąją atminties lauką tiesiogiai ir netiesiogiai veikia valdančioji politinė dauguma ir kai kuriais atvejais – asmeninė aukštus postus einančių asmenų laikysena.

2. Romas Kaunietis – partizanų metraštininkas

Trauminę patirtį išgyvenusių partizaninio karo dalyvių prisiminimus užrašyti sunku. Tai kas kita nei tradicinės tautosakos rinkimas, kuris, nepaisant tam tikrų išimčių, nebuvo ir nebus veikiamas ideologinių nuostatų. Pokalbis su partizanais, ryšininkais, rėmėjais reikalauja ypatingo atidumo, susitikimus lydi emocinė nuotaikų kaita ir pan. Labai svarbus čia pasakotojo ir klausytojo santykis. Partizaninio karo žinių rinkimas – tarsi buvimas dideliame ryšininkų tinkle, kuris yra pagrįstas visišku tarpusavio pasitikėjimu. R. Kauniečio patirtis tokia:

„Ką partizanas, ryšininkas ar rėmėjas pasakys man, to niekada nepasakys jokiam moksleiviui, studentui ar kitam prisiminimų užrašinėtojiui. Reiktų suprasti, jog tai itin subtilūs dalykai, kurie ne bet kam pasakojami, ir ne bet kas juos pasakoja. Kad prakalbintų žmogų, kuris ne vienerius metus prasiblaškę miškuose tarsi žvėrelis, gaudomas ir medžiojamas nuožmių atėjūnų, ilgas žiemas leisdamas po žeme aklinai uždarytame bunkeryje, kuris iškentėjo fizines kančias sovietinio saugumo tardymo kameroje, kuris praėjo sovietinio gulago kančių kelius, – visa tai turi giliai suprasti, pajusti ir prisiminimų užrašinėtojas. Tik pats išgyvenęs tą vidinį, raudonojo pragaro dugne iškentėtą kalbinamo žmogaus skausmą, galėsi užrašyti žiaurius mūsų pokario laisvės kovotojų likimus.“ (Matulevičienė, 2010, p. 52)

R. Kaunietį ilgamečio darbo paskatino imtis patirtis. 1948 m. į Sibirą buvo ištremti jo tėvai ir brolis. Ketverių metų vaikas buvo paliktas giminiams. Artimuosius jis vėl išvydo tik 1956 m., jau būdamas jaunuolis.

1963 m. R. Kaunietis pradėjo užrašinėti gimtojo Buivydžių kaimo (Rokiškio r.) žmonių pasakojimus. Buvo sumanęs parašyti kaimo istoriją. Vėliau šis sumanymas tapo priedanga jam važinėjant ir renkant partizaninio karo dalyvių prisiminimus.

„Keliaudamas po Lietuvą, rinkdamas ir užrašinėdamas buvusių Lietuvos partizanų prisiminimus, aš dar kartą įsitikinau, kad šitų žmonių patirti išgyvenimai neturėtų nueiti į užmarštį, kad aš privalau sudėti juos į vieną vietą ir palikti ateinančioms kartoms tarsi testamentą.“ (Kaunietis, 2013, p. 521)

1966–1968 m. R. Kaunietis užrašė tremtinių Vandos Baltušytės-Vaivadienės, Liudo ir Onos Glemžų, Norbertos Kietienės, Konstancijos Palubinskienės prisiminimus. 1969 m. už antisovietinės literatūros ir ginklo laikymą buvo areštuotas. Nepavykus įrodyti, kad platino antisovietinio pogrindžio leidinius, buvo nuteistas pusantrų metų kalėti už neteisėtą ginklo laikymą (Kaunietis, 2013, p. 350–388).

Ši patirtis sustiprino R. Kauniečio pasiryžimą rinkti laisvės kovotojų prisiminimus. Pirmieji prabilo partizanai Bronius Juospaitis-*Direktorius*, Leonas Laurinskas-*Liūtas*, Anicetas Laužikas-*Švitrigaila*, Antanas Krasnadowskis, Petras Rasiulis, Alfonsas Skukauskas-*Aleksiukas*, Juozas Tribušauskas, buvę partizanų rėmėjai Janina ir Povilas Januševičiai, kunigas Titas Vinkšnelis, antisovietinės neginkluoto pasipriešinimo grupės nariai Stanislovas Naglis, Pranas Skeiveris ir Algimantas Susnys. Visų jų pastangomis R. Kauniečio ryšių tinklas didėjo, pasitikėjimas jo asmeniu augo. Pabrėžtina, kad iki pat Atgimimo metų prisiminimai buvo užrašomi konspiracijos sąlygomis, intuityviai laikantis partizaninio karo metais įskiepyto slaptumo jausmo.

Atgimimo metais įsigijęs diktofoną R. Kaunietis pasakojimus galėjo fiksuoti visiškai tiksliai. Tačiau sunkumų kėlė magnetofono kasečių kaina. Jas R. Kaunietis ilgai naudojo po kelis kartus, taip dalis įrašų buvo prarasta². Savaime suprantama, kad prisiminimų rinkimas buvo pagrįstas asmeniniu R. Kauniečio siekiu ateities kartoms partizaninio karo pasakojimą palikti kuo autentiškesnį, išsamesnį ir gyvesnį.

2.1 Knygų serija *Laisvės kovotojų prisiminimai*

Gyvosios istorijos puoselėtojo siekis – patirtį ir sukauptas žinias perduoti ateities kartoms. Užrašyti, išsaugoti, perduoti rūpėjo partizanams, tai rūpi ir visiems, puoselėjantiems jų atminimą. J. Lukša-*Daumantas* rašė: „Trūksta po ranka visos eilės dokumentų ir Lietuvos Pogrindžio surinktos archyvinės medžiagos, bet tik laikau būtina užregistruoti man žinomas faktus, nes labai praretėjo ir vis dar retėja tų faktų gyvųjų liudininkų

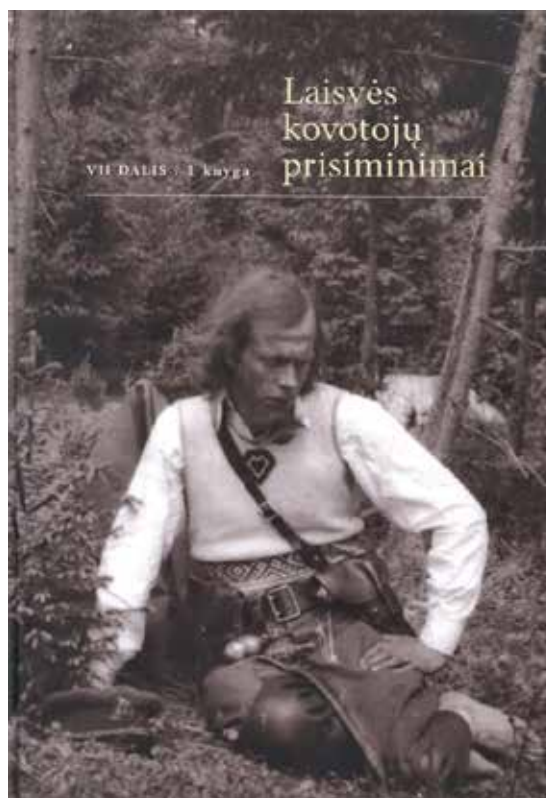
2 2010 m. kovą į Lietuvos tautosakos rankraštyną buvo perduotos 347 kasetės, netrukus – dar 24. Bendra šių garso įrašų trukmė – 556 valandos!

eilės. Siekiu, kad ir aš, kaip daugelis padarė, nenusineščiau į amžinybę turimų duomenų“ (Lukša, 1990, p. 462).

1996 m., kai pasirodė pirmoji serijos *Laisvės kovotojų prisiminimai*³ knyga (spaudai parengta 1991 m.), ilgametis R. Kauniečio darbas virto kūnu. Laisvės kovotojų troškimas buvo išpildytas prisiminimai imti skelbti viešai. Pirmieji ne taip seniai iš Sibiro lagerių sugrįžusių partizaninio karo dalyvių pasakojimai buvo lyg išpažintis. Dabar seriją *Laisvės kovotojų prisiminimai* sudaro vienuolika knygų (5 pav.), tačiau pirmoji, seniai tapusi bibliografinė retenybė, buvo k i t o k i a .

Atgimusioje Lietuvoje tai buvo laukta ir labai reikalinga knyga. Žmonės trokšte troško daugiau žinių apie partizaninį karą. Pirmoji R. Kauniečio knyga – tai dar sovietiniais arba pirmaisiais Nepriklausomybės metais surinktų nedrąsių pasakojimų rinkinys. Kai kurių pateikėjų nurodyti tik inicialai (vėlesnėse knygose tai pasitaiko išimtinai retai), nebuvo viešinama pateikėjo gyvenamoji vieta, užrašymo data. Pirmosios knygos sėkmė, didelis susidomėjimas vertė pradėtą darbą tęsti. Juo labiau kad sąlygos tam buvo kaip niekada geros. Nuo šiol daugelis partizaninio karo dalyvių ir jų artimųjų patys ieškojo R. Kauniečio!

Antroji *Laisvės kovotojų prisiminimų* dalis, skirta Vyčio apygardai, pasirodė 1998 m., o 2000 m. buvo išleista antrosios dalies antroji knyga, skirta Algimanto apygardos partizanų, ryšininkų ir rėmėjų prisiminimams. Siekdamas tikslumo R. Kaunietis ėmė rašyti tikslią pateikėjo gyvenamąją vietą ir pokalbio datą.

5. R. Kauniečio *Laisvės kovotojų prisiminimai*
VII dalis 1 knyga viršelis

3 Iš pradžių serija vadinta *Aukštaitijos partizanų prisiminimai* (aut. past.).

Trečiojoje dalyje (2001 m.) geografinis pasakojimų laukas išsiplėtė. Paskelbtos Prisikėlimo, Vyčio, Vytauto ir Didžiosios Kovos apygardų laisvės kovotojų gyvenimo istorijos; išspausdinti trijų Latvijos partizanų prisiminimai apie Duobelės miško kautynes. Vėliau R. Kaunietis pripažino, kad sulig kiekviena knyga turinio kokybė gerėjo ir įvairovė didėjo.

Ketvirtoji serijos dalis (2004 m.) skirta Pilėnų tėvūnijos, Vyčio, Algimanto ir Didžiosios Kovos apygardų, o penktoji (2006 m.) – Prisikėlimo, Kęstučio ir Žemaičių apygardų partizanams. Visa šeštoji dalis (2008 m.) skirta Vytauto apygardos istorijai.

Septintoji dalis, kaip ir antroji, dalijama į dvi knygas: pirmoji išleista 2009 m., antroji – 2010 m. Bendru tapęs serijos pavadinimas – *Laisvės kovotojų prisiminimai* – išsiplėtė ne tik geografiniu, bet ir informaciniu požiūriu. R. Kauniečio pateikėjais tapo ne tik partizanai, ryšininkai, rėmėjai, bet ir tremtiniai, antisovietinių organizacijų nariai, sovietinių struktūrų darbuotojai, kovoję prieš (!) partizanus. Taip pat skelbiami R. Kauniečio bendražygių Laimono Abariaus, Vyginto Dragūno, Valdo Striužo ir kitų (iš viso 20 talkininkų) surinkti prisiminimai ir straipsniai; dalis pasakojimų užrašyta pačių liudytojų. Septintojoje *Laisvės kovotojų prisiminimų* dalyje pirmą kartą kalbama ne tik apie Pilėnų tėvūniją, Vyčio, Algimanto, Vytauto, Kęstučio, Didžiosios Kovos apygardas, bet ir Dainavos bei Tauro apygardas.

Aštuntojoje dalyje (2014 m.) skelbiami Vytauto apygardos ir Pilėnų tėvūnijos, o devintojoje (2014 m.) – Žemaičių, Tauro ir kai kurių Aukštaitijos vietovių laisvės kovotojų prisiminimai. Pabrėžtinai R. Kauniečio dėmesys fotografijai – daugelis partizaninio karo dalyvių nuotraukų skelbiamos pirmą kartą, yra unikalūs naujausios Lietuvos istorijos šaltiniai.

R. Kauniečio kalbinami partizaninio karo dalyviai su tam tikromis išimtimis pasakoja sklandžiai. Jų atmintyje išlikę vardai, pavardės, įvykių aplinkybės ir eiga. Tačiau asmeninis pasakojimas visuomet subjektyvus. Skelbdamas prisiminimus R. Kaunietis juos siekia patikrinti, patikslinti, kartais – paaiškinti. Plačiai naudojama mokslinė ir kraštotyrinė literatūra, Lietuvos ypatingajame archyve saugomi partizanų ir sovietinio saugumo dokumentai. Tarpusavyje lyginami kelių pateikėjų pasakojimai.

Tūkstančiuose R. Kauniečio parengtų knygų puslapių – laisvės kovos ir kovotojų paveikslas, iš pirmų lūpų pasakojamos gyvenimo istorijos, re-

7. R. Kauniečio pateikėjų pasiskirstymo žemėlapis pagal jų pasakojimus partizanų apygardų lygmenyje. (Braižė A. Petrauskienė)

Laisvės kovotojų prisiminimų vardyną sudaro kelios tarpusavyje glaudžiai susijusios dalys: abėcėlinė pateikėjų (III. 5 sk.), ištekėjusių moterų pavardžių (III. 6 sk.), knygoje paminėtų ir aprašytų asmenų rodyklė (III. 7 sk.). Suvestinis laisvės kovotojų slapyvardžių sąrašas (III. 4 sk.) palengvins asmenų, kurie Lietuvos partizaninio karo istorijoje žinomi tik slapyvardžiais, paieškas.

Slapyvardžių sąrašas verčia pirmą kartą atidžiau pažvelgti į partizanų, ryšininkų ir rėmėjų slapyvardžius, išryškinti problemą ir nubrėžti šios srities tyrimų gaires.

3.1 Slapyvardžiai komunikacijos teorijoje ir lietuvių tautos istorijoje

Vaclovas Biržiška „Lietuviškųjų slapyvardžių ir slapyraidžių“ įvade rašė: „XVII a. atsirado slapyraidės, autorių vartojamos pavardžių vietoje; XIX a., daugiausia imant pavyzdį iš Simono Daukanto, kuris vartojo keliolika slapyvardžių, atsirado slapyvardžiai, kurie spaudos draudimo metu slėpė jau visus mūsų autorius“ (Biržiška, 1943, p. III).

Slapyvardžiai, kitaip pseudonimai, kilo iš poreikio ir tik vėliau tapo įvaizdžio dalimi. Tikrąsias pavardes keičiant slapyvardžiais, pastarieji neretai užgoždavo tikrąją autorių tapatybę (Mačiulis, 2008, p. 5). Lietuvių visuomenėje įsitvirtinę Žemaitės, Vydūno, Maironio, Salomėjos Nėries ir daugelis kitų slapyvardžių, tačiau retas žino tikrąsias jų pavardes.

Žinoma daug socialinių politinių, idėjinių, moralinių etinių, estetinių priežasčių, kurios lėmė slapyvardžių atsiradimą ir gyvavimą (Mačiulis, 2011, p. 28–29). Slapyvardžiai artimi pravardėms, kai žmogaus būdo savybės, išoriniai požymiai, elgesys lemia jo vardo atsiradimą (plačiau žr. Salys, 1983, p. 43–48).

Slapyvardžius imta aiškinti jau XX a. pradžioje, jų identifikavimas – iki šiol svarbi bibliografinio tyrimo dalis. Daugiausia šioje srityje nuveikė bibliografas Jonas Mačiulis. Slapyvardžius jis suskirstė į penkias grupes: 1) spaudos; 2) pokario ir vėlesnių metų rezistencinės kovos dalyvių; 3) scenos (pramogų verslo); 4) nusikalstamo pasaulio atstovų; 5) internetų (Mačiulis, 2011, p. 29–30). Yra du slapyvardžių aiškinimo būdai – empirinis ir interpretacinis. Pirmuoju atveju pagrindinis liudytojas yra autorius arba jį gerai pažinoję asmenys, antruoju – kūriniai (Mačiulis, 2011, p. 31–32).

3.2 Laisvės kovotojų slapyvardžių kilmė, reikšmė, likimas

Partizaniniame kare ypač didelis dėmesys skiriamas konspiracijai. Slėpti tapatybę teko dėl savo ir artimųjų saugumo. Laisvės kovotojams buvo būdinga pavardes keisti slapyvardžiais. Lietuvos istorijoje šis reiškinys žinomas carinės Rusijos okupacijos, lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo metais, nacistinės ir sovietinės okupacijų laikotarpiu (plačiau žr. Mačiulis, 2011, p. 28).

Literatūrinių slapyvardžių tyrinėtojas J. Mačiulis pažymi, kad Lietuvos partizanai mėgo mitologinių būtybių pavadinimus ir didingą Lietuvos istoriją liudijančius vardus (Mačiulis, 2008, p. 62). Tačiau ši nuomonė – ne empirinio tyrimo rezultatas. Analizuodami laisvės kovotojų slapyvardžius tyrinėtojai dažniausiai mini tuos kovotojus, kurie bendradarbiavo pogrindžio spaudoje, tai yra kalba apie jų literatūrinius, bet ne kasdieniame

gyvenime naudotus slapyvardžius⁴. Anot partizanų, slapyvardžiai buvo rašytiniai, žodiniai, literatūriniai⁵. Kilus pavojui, paskirti eiti kitas pareigas ir kitomis aplinkybėmis daugelis partizanų slapyvardžius keitė, jais manipuliavo. Populiarių slapyvardžių pasirinkimas kartais apsunkindavo partizanų vadovybės darbą, tačiau su dar didesniais sunkumais susiduria šiandienos tyrinėtojai, mėginantys nustatyti įsakymuose, laiškuose, dienoraščiuose minimus kovotojus. Tame pačiame būryje vienodų slapyvardžių nebūdavo, tačiau kai kurie kelių gretimų būrių partizanų slapyvardžiai kartojo.

8. Adolfas Ramanauskas-Vanagas su prijaukintais vanagiukais

Saugumo sumetimais vienoje vietoje partizanai neretai prisistatydavo vienu slapyvardžiu, kitoje – kitu. Antai Viktoras Šniuolis-*Vitvytis* tardomas prisipažino, jog pas Antaną Berkerį Aukštiškių kaime (Kelmės r.) jis slapstėsi kaip Vaidevutis, kartais dar vadinamas Lapiu (Šniuolis, 1954, l. 204); tiesa, partizanų rėmėjai dažnai kraipė V. Šniuolio slapyvardį ir vadino jį *Vaidelučiu*). Mažai žinoma partizanų, kurie vadinosi vienu slapyvardžiu (pvz., Adolfas Ramanauskas-*Vanagas* (8 pav.), Albertas Pumputis-*Galijotas*). Be to, negalima atmesti galimybės, jog kiti, mažiau žinomi jų slapyvardžiai iki šiol nenustatyti.

Iki šiol partizaninio karo dalyvių slapyvardžiai, tokie spalvingi ir įsimintini, nesulaukė didesnio tyrėjų dėmesio (plg. Šidlauskas, 1995). J. Sąjauko paskelbtoje partizanų slapyvardžių klasifikacijoje yra 15 kategorijų:

4 Pavyzdžiui, 1949 m. vasario 16-osios deklaracijos signataras Petras Bartkus-*Žadgaila* spaudoje mėgo pasirašyti Alkupėno slapyvardžiu, Bronius Liesis-*Naktis* – Ėglio ir pan.

5 Plg. 1951 m. vasario 1 d. Jonas Mockevičius tardymo protokole nurodo, kad ant siuntinio buvo parašyta „Saulei (rašytinis Ryto [Juozo Paliūno – *aut.*] slapyvardis) arba Kariui (rašytinis Rimanto [Povilo Morkūno. – *aut.*] slapyvardis) (Mackevičius, 1951, l. 25).

9. Politinės kalinės (iš kairės): Leokadija Ališauskaitė, Rožė Jankevičiūtė-Migla, Elvyra Pliupelytė-Zita, Salomėja Ivanauskienė ir neatpažinta moteris. Magadanas, 1956 m.
(R. Žalnieriūnienės šeimos albumas)

literatūrinių personažų vardai, žymių asmenybių vardai, priešingos lyties vardai, vietovardžiai ir t. t. (plačiau žr. Sajauskas, 2008). Šį kartą dėmesys skiriamas slapyvardžių kilmei, reikšmei ir jų likimui.

Nėra abejonės, kad visi partizanų slapyvardžiai yra iššifruojami, tačiau retai šifruotė žinoma, užfiksuota. Nuomonė, kad slapyvardžiai buvo atsitiktinio pobūdžio, nepagrįsta. Veikiau priešingai, tai sąmoningas, apgalvotas žingsnis, pasirinkimas, susijęs su tam tikru asmenybės tipu, bruožais, patirtimi, istorija. Partizaninio karo dalyvių slapyvardžiai patenka į slapyvardžius tiriančios kalbotyros mokslo šakos, vadinamos pseudoonomastika, lauką. Profesionalai išskiria apie 50 slapyvardžių rūšių (Mačiulis, 2011, p. 18–27), iš kurių kiek mažiau nei pusė tinka ir partizaninio karo tyrimui. Remiantis šia tipologija pateikiama partizaninio karo dalyvių slapyvardžių pavyzdžių.

Baptizonimas – slapyvardis, išreikštas kokio nors vardo forma (Mačiulis, 2011, p. 20). Tokių pavyzdžių daug: vieni laisvės kovotojai rinkosi artimųjų vardus, kiti – savo tikruosius. Antai 1948–1950 m. vyriausiosios partizanų vadovybės aplinkoje veikė ryšininkės (9 pav.) Marijona Mikšai-

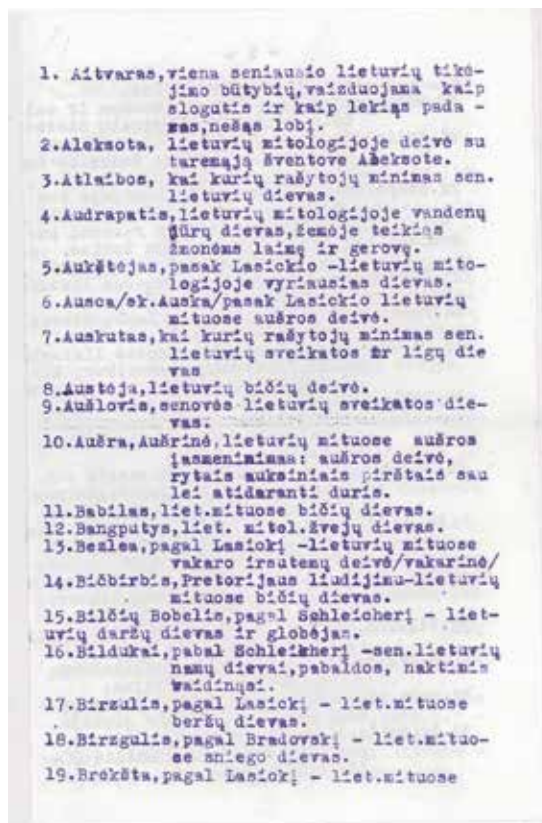

tė-Irena, kitaip *Marytė*, Rožė Jankevičiūtė-Ziga, Elvyra Pliupelytė-Zita, Bronė Grigalavičiūtė-Aldona, Danutė Šležaitė-Audronė, kitaip *Nijolė*, Leonora Grigalavičiūtė-Vida, Joana Dijokaitė-Reda, Veronika Radzevičiūtė-Danutė, Marija Pranėvičiūtė-Vaiva. Nors daugelis jų turėjo ir kitus slapyvardžius, slapsti moteriški vardai jas vienijo. Kito moteriško vardo pasirinkimas slapyvardžiu, be mažiausios abejonės, klaidino saugumo darbuotojus.

Chrononimas – slapyvardis, išreikštas laiko mato pavadinimu (Mačiulis, 2011, p. 20). Kaip pažymi J. Sajauskas, tokį slapyvardį partizanai rinkosi norėdami pabrėžti jiems svarbų gyvenimo įvykį. Kartais tai buvo pasitraukimo pas partizanus laikas. Antai Tauro apygardos Birutės rinktinės štabo narys Jonas Čižeika slapyvardį keitė kas mėnesį, priklausomai, koks mėnuo tuo metu buvo (Sajauskas, 2008, p. 169)

Ironimas – slapyvardis iš pašaipaus žodžio ar frazės, gyrimas reiškiant peikimą ir pan. (Mačiulis, 2011, p. 22). Šie slapyvardžiai išreiškia ne tik asmenybės antropologinį tipą, bet ir kovos draugų, vadovybės požiūrį. Nors žinoma nemažai pašaipių slapyvardžių, kai kurie partizanų būrių vadai buvo uždraudę vadintis netinkamais, įžeidžiančiais, orumą žeminančiais vardais (Maslauskienė, 2000, p. 177; Panevėžys, B. Juospaitis, 2014 m.).

Liudininkų prisiminimais, Vyčio apygardos partizanas Antanas Masys į būrį atėjo girdamasis, kad yra baigęs šešias klases. Tuo metu būryje dauguma partizanų turėjo tik pradinį išsilavinimą. Pajuokdami A. Masį už pasipūtimą, bendražygiai praminė jį *Šešiuklasiudurniumi*.⁶

10. *Prisikėlimo apygardos pagrindinio leidinio „Dievai ir būtybės. Lietuvių mitologija“ fragmentas. (LYA, f. K-5, ap. 9, b. 13, l. 339)*

6 Kaunietis, 1998, p. 13.

Mitonimas – slapyvardis, sudarytas remiantis kurios nors tautos mitologiniu vardu ar vaizdiniu (Mačiulis, 2011, p. 24). Į šią grupę patenka daugelis partizanų slapyvardžių. Dažnas partizanų ir ryšininkų slapyvardis buvo *Vaidila*, *Kravis*, *Patrimpas*, *Aitvaras*. Antai Tauro apygardos partizanų kapelionas Justinas Lelešius pasirinko... *Krivio* slapyvardį. Katalikiška dvasia išauklėti partizanai senovės baltų religijos nepriešino su religinėmis pažiūromis. Priešingai – slapyvardžiai kėlė dvasią, stiprino kovos kelyje (Trinkūnas, 2009, p. 235).

1947–1949 m. Prisikėlimo apygardos štabo archyve rastas partizanų sudarytas sąvadas „Dievai bei būtybės lietuvių mitologijoje“ (10 pav.). Belieka pridurti, kad Prisikėlimo apygardos štabo būstinė buvo vadinama Romuva, apygardos vadas Leonardas Grigonis – *Kriviu*, jo adjutantas Viktoras Šniuolis – *Vaidevučiu*, apygardos štabo viršininkas Bronius Liesis – *Kauku*.

Pseudoandronimas – moters slapyvardžiu pasirinktas vyriškas vardas arba šiaip vyriškosios giminės žodis (Mačiulis, 2011, p. 26). Tai būdinga partizaniniam karui. Ryšininkės dažnai rinkosi vyriškus vardus, o partizanai – moteriškus⁷. Kaip ir baptizonimai, jie klaidino saugumo darbuotojus. Vyriausiosios partizanų vadovybės ryšininkės R. Jankevičiūtės-*Zigos* pirmasis slapyvardis buvo *Jurgis*. Linksmi pasakodama apie pirmąjį savo susitikimą su kita ryšininke, ji prisiminė: „Į vidų įeinant pasakė: „Labas, Remigijau, tau atvedžiau nakvoti Jurgį“. Ir Remigijus buvo toks pat, kaip Jurgis“ (Ožkiniai, R. Jankevičiūtė-Žalnierienė, 2013).

Titlonimas – slapyvardis, apibūdinantis autoriaus profesiją, pareigas, socialinę ar šeimines padėtis, pažymintis jo garbės ar mokslo vardą (Mačiulis, 2011, p. 26). Vienas įsimintiniausių – Tauro apygardos štabo viršininko Alfonso Vabalo atvejis. 1939 m. Sorbonos universitete jis apgynė teisės mokslų daktaro laipsnį. 1940 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, A. Vabalas su šeima grįžo į Tėvynę. Prasidėjus partizaniniam karui A. Vabalas (11 pav.) nesutiko bendradarbiauti su saugumu, pasitraukė į mišką ir tapo vieninteliu partizanu, turinčiu mokslų daktaro laipsnį (Kaunietis, 2014, p. 478–479). *Profesoriaus* slapyvardis buvo itin taiklus.

Visai kitokie „grupiniai“ partizanų slapyvardžiai. Antai broliai Zigmas ir Antanas Sudeikiai, Kazimieras ir Klemensas Basiai pasirinko *Dariaus* ir

7 Tai pseudoginimai.

11. Tauro apygardos štabo nariai. Trečias iš dešinės Alfonsas Vabalas-Profesorius (Lukša, 2005, p. 352)

Girėno slapyvardžius, broliai Jurgis, Vytautas ir Juozas Barbatavičiai tapo atitinkamai *Naikintuvu*, *Bombonešiu* ir *Sklandytuvu*. Partizanų žmonoms tampant partizanėmis, kartais jų slapyvardžiai būdavo derinami prie vyrų: Povilas Stukas turėjo *Tėvo* slapyvardį, o jo žmona Ona – *Motinos*, Juozas Kačiušis buvo *Piršlys*, o jo žmona Ona – *Svočia* ir pan.

Įgyvendinant vyriausiosios partizanų vadovybės projektą, susibūrė stiprius gražius balsus turintys partizanai. Jų slapyvardžiais tapo Valstybinio operos ir baleto teatro bei Valstybės teatro solistų pavardės: Jokūbo Dargio (jo pavardę pasirinko baritonas P. Bartkus), Jono Butėno (B. Liesis), Antano Kučingio (P. Cibulskis), Antano Sodeikos (V. Daukša) ir Aleksandro Kutkaus (J. Martinaitis) (plačiau žr. Petrauskienė, Vaitkevičius, 2014b, spaudoje).

Iš pavyzdžių matyti, kad slapyvardžiai nebuvo atsitiktiniai, be konteksto ar priežasties. Be to, gauti ar pasirinkti slapyvardžiai išreiškė kovotojus, keitė, formavo naują jų tapatybę. Deja, šiam reiškiniui iki šiol skirta pernelyg mažai dėmesio.

Įsimintina Kaišiadorių krašto partizano Vaclovo Suslavičiaus-*Klevo* istorija. 1945 m. rugpjūtį užkluptas NKVD kareivių V. Suslavičius žuvo

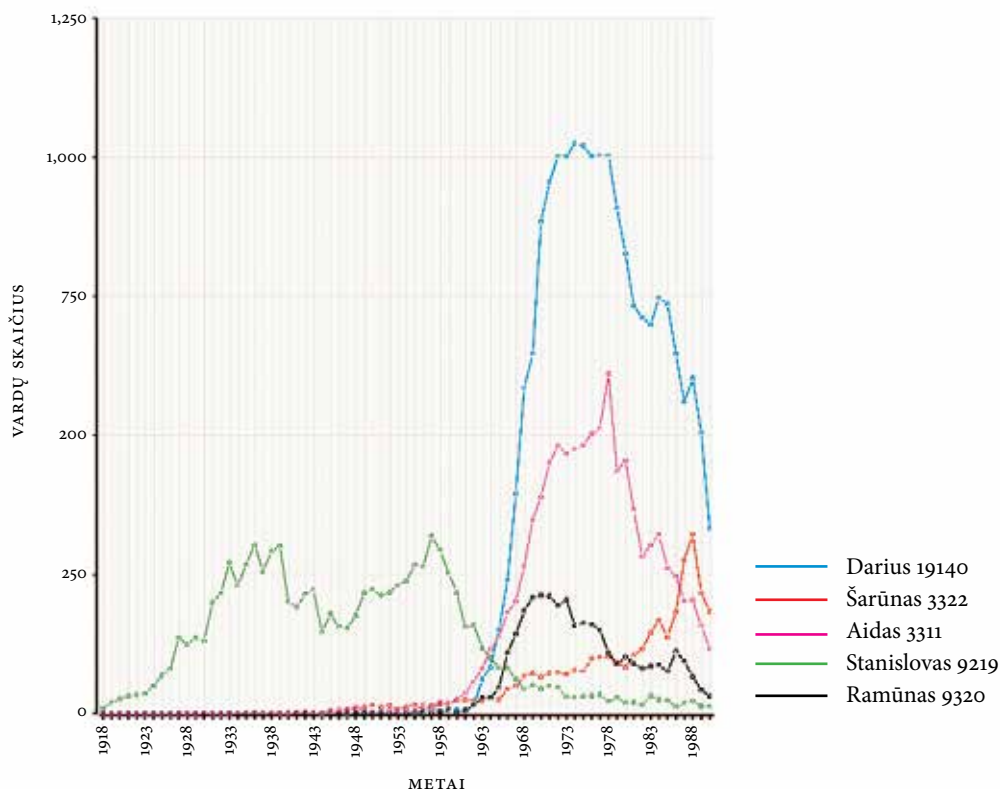

12. Ryšininkė Marija Blažytė-Rimkienė Pelytė surinktų pelyčių kolekcijos apsuptyje. 2013 m.
(V. Vaitkevičiaus nuotr.)

netoli Buckūnų kaimo. Jo kūną artimieji slapta palaidojo Rusių kaimo kapinėse, šeimos kape, o atminimui ant kapo pasodino klevą (Paulauskas, 2013, p. 223–225). Medis augo primindamas žuvusį laisvės kovotoją, kol buvo nupjautas ir pakeistas antkapiniu paminklu.

Tapdama Prisikėlimo apygardos partizanų ryšininke Marija Blažytė davė priesaiką ir pasirinko *Pelytės* slapyvardį, nes „mylėjo pelytes nuo pat mažens, karves ganydama gaudydavo“ (Šiauliai, M. Blažytė-Rimkienė, 2013 m.). Dabar savo bute Šiauliuose ji yra sukaupusi didelį, daugiau nei dviejų šimtų eksponatų įvairių rūšių ir dydžio pelyčių rinkinį (12 pav.). Visos jos numeruotos, aprašytos.

Pabrėžtina, kad kai kuriais atvejais laisvės kovotojų slapyvardžiai nebuvo pamiršti partizaniniam karui pasibaigus, partizanui žuvus arba tremties metais. Laisvės kovotojų slapyvardžiai tapdavo jų vaikų ir vaikaitėlių vardais! Antai minėtoji vyriausiosios partizanų vadovybės ryšininkė R. Jankevičiūtė-Žalnieriūnienė dukterį pavadino *Migla* – vienu iš daugelio savo slapyvardžių. Viktoras Šniuolis-*Vitvytis*, pagerbdamas žuvusio brolio Vytauto Šniuolio-*Vytenio* atminimą, sūnui davė Vytenio vardą, Prisikėlimo apygardos ryšininko Liudviko Buračo slapyvardžiu *Žygimantas* buvo

13. Vardų (*Dariaus, Šarūno, Aido, Stanislovo ir Ramūno*) populiarumo kreivė. 6–7 deš. šventųjų vardų populiarumas mažėja, ima populiarėti tam metui neįprasti nauji vardai, kurie prieš dešimtmetį buvo populiarūs kaip partizanų ir ryšininkų slapyvardžiai

pavadintas jo proanūkis, Donatas ir Birutė Kvedarai savo vaikus pavadino *Rūta* ir *Laimučiu*. Tokius slapyvardžius jie naudojo Kėdainių kalėjime, jais pasirašinėjo slaptus raštėlius (Jonava, D. Kvedaras, 2014 m.).

Vardai glaudžiai susiję su šalies politiniu gyvenimu, visuomene, kultūra. Mintį apie laisvės kovotojų slapyvardžių vartimą vardais sustiprino Vilniaus universiteto tyrėjų atliktas statistinis lietuvių vardų tyrimas „Lietuvos piliečių vardų mokslinė analizė ir vardų normų rekomendacijų rengimas (2007–2011 m.)“ (Piliečių...). Jo rezultatai rodo, jog XX a. 3–4 dešimtmečiais populiarūs šventųjų vardai 6–7 dešimtmečiais užleido vietą naujiems, tam metui neįprastiems vardams (13 pav.). Atrodo, kad saugodami atmintį Sibiro lageriuose ir tremtyje į Lietuvą sugrįžę laisvės kovotojai savo, artimųjų arba bendražygių slapyvardžiais neretai pavadindavo vaikus. Antai 1952–1968 m. laikotarpiu šeši naujagimiai buvo pavadinti *Sakalu* – vienu iš populiariausių partizaninio karo dalyvių slapyvardžių. XX a. 6–7 dešimtmečių pradžioje ėmė daugėti *Dariaus, Aido,*

Rūtos ir panašių vardų, iki tol geriausiai pažįstamų iš partizaninio karo istorijos. Platesnė, išsami slapyvardžių ir vardų analizė, be abejonės, reikalauja atskiro tyrimo.

3.3 *Laisvės kovotojų prisiminimų slapyvardžių apžvalga*

Laisvės kovotojų prisiminimų slapyvardžių sąrašė – daugiau kaip 2400 įrašų (prie jų paminėta apie 7000 asmenų). Jokių regioninių skirtumų nepastebėta.

Visi 30 populiariausių serijos *Laisvės kovotojų prisiminimų* slapyvardžių, paminėtų po daugiau kaip 30 kartų, patenka į pirmiau glaustai pristatytas slapyvardžių kategorijas. Buvo populiariu vadintis gamtos reiškinių, pvz., *Audra*, *Perkūnu*, *Vėju*, *Viesulu*, *Žaibu*, paukščių – *Aru*, *Geniu*, *Karveliu*, *Sakalu*, *Vanagu*, augalų – *Bijūnu*, *Dobilu*, *Paparčiu*, *Putinu*, *Žilvičiu*, medžių – *Ažuolu*, *Beržu*, *Klevu*, *Uosiu*, gyvūnų – *Liūtu*, *Šernu*, *Tigru*, *Vilku*, dvigubą reikšmę turinčiais pavadinimais – *Balandžiu* ir *Liepa*, taip pat lietuvių kunigaikščių vardais: *Jaunučiu*, *Kęstučiu*, *Šarūnu*, *Vytėniu*. Vienas iš populiariausių gyvenimo būdą atspindinčių slapyvardžių – *Klajūnas*.

Retesni, *Laisvės kovotojų prisiminimuose* pavieniai slapyvardžiai dažniausiai susiję su asmeninėmis kovotojų gyvenimo istorijomis, apie kurias dažnai galima tik spėlioti. Žinoma, partizaninio karo dalyvių slapyvardžiai kur kas įvairesni, jų sąrašas turi būti pildomas ir visapusiškai tiriamas.

Literatūros sąrašas

LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas

1. Aleksynas, Kostas, sud., 2009. *Karinės istorinės dainos* 6. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
2. Alexander, Jeffrey C. 2012. *Trauma: a Social Theory*. Cambridge, Malden: Polity.
3. Baliukevičius, Lionginas. 2008. *Liongino Baliukevičiaus-Dzūko dienoraštis: 1948 m. birželio 23 d. – 1949 m. birželio 6 d.* Parengė Algis Kašėta. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.
4. Biržiška, Vaclovas. 1943. *Lietuviškieji slapyvardžiai ir slapyraidės*. Kaunas.
5. Čepaitienė, Rasa. 2004. „Sovietinio laikotarpio istorijos ir paveldo įprasminimo problemos Vilniaus mieste.“ In *Santykis su istorine praeitimi XXI amžiaus Vilniuje*. Sud. Alvydas Nikžentaitis, Aivas Ragauskas, 47–59. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla.

6. Gailius, Bernardas. 2009. *1944–1953 m. partizanų karas šiuolaikinėje Lietuvos istorinėje, politinėje ir teisinėje kultūroje*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas.
7. Jonutyte, Jurga. 2012. „Kaltės naratyvai, atminties terpė ir dygioji tapatybė.“ In *Homo Narrans: folklorinė atmintis iš arti*, red. Bronė Stundžienė, 141–158. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
8. Kaunietis, Romas, sud., 1998. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai 2*, knyga 1. Vilnius: Vaga.
9. Kaunietis, Romas. 2013. *Jei laisve nebūčiau tikėjęs*. Buivydžiai–Panevėžys.
10. Kovų. 1992. „Kovų prisiminimai. PRR 49 m. – 12 m.“ *Laisvės kovų archyvas* 3–4: 66–78.
11. Krukauskienė, Eugenija, Irena, Šutinienė, Inija, Trinkūnienė, Anelė, Vosyliūtė. 2003. *Socialinė atmintis: minėjimai ir užmarštys*. Vilnius: Eugrimas.
12. Kuodytė, Dalia ir Algis Kašėta, sud., 1996. *Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.
13. Liekis, Algimantas, sud., 1996. *Nenugalėtoji Lietuva: Lietuvos partizanų spauda, 1950–1956*, knyga 4. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras.
14. Lingys, Justinas. 2010. *Metraštininkas* [DVD]. Vilnius.
15. Lukša, Juozas. 1990. *Juozas Daumantas. Partizanai*. Vilnius: Vaga.
16. Lukša, Juozas. 2005. *Juozas Daumantas. Partizanai*. 5-asis leid. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.
17. Mačiulis, Jonas, sud., 2008. *Apie lietuviškuosius slapyvardžius*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
18. Mačiulis, Jonas. 2011. *Lietuviškųjų slapyvardžių aiškinamasis žodynas*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
19. Maslauskienė, Dalia. 2000. *Lietuvos partizanų Tauro apygarda. 1945–1952 m. Dokumentų rinkinys*. Vilnius: Lietuvos archyvų dep.
20. Matulevičienė, Saulė, parengėja, 2010. „Romo Kauniečio laisvės kovų archyvas [su R. Kauniečiu kalbėjosi V. Vaitkevičius, A. Čepulytė ir J. Lingys].“ *Liaudies kultūra* 2: 51–55.
21. Mockevičius, Jonas. 1951. *Jono Mockevičiaus tardymo protokolas*. LYA, f. K-1, ap. 58, b. 43126/3. T. 1: 20–26.
22. Nora, Pierre. 2007. „Pasaulinė atminties viešpatija.“ In *Europos kultūros profiliai: atmintis, tapatumas, religija*. Sud. Almantas Samalavičius, 9–23. Vilnius: Kultūros barai.
23. Paliūnas, Juozas. 1948. *Kudirkos rajono vado J. Paliūno-Ryto raginimas rinkti informaciją*. LYA, f. K-1, ap. 58, b. 43626/3. T. 5: 231.
24. Partizano užrašai. 1945. *LLA V rinktinės štabo raginimas rinkti informaciją*. LYA, f. K-41, ap. 1, b. 102: 147.
25. Paulauskas, Antanas. 2013. *Šilonys: iš kaimo Kaišiadorių rajone istorijos*. Vilnius: Kriventa.
26. Petrauskienė, Aistė ir Vykintas Vaitkevičius. 2014. „Kelyje į 1949 m. partizanų vadų susitikimą.“ *Lietuvos istorijos studijos* 34: 104–130.
27. Piliėčių. 2014. *Piliėčių vardų sąvadas*. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 4 d. Prieiga per internetą: <http://vardai.vlkk.lt>.
28. Ramanauskas, Adolfas. 2007. *Daugel krito sūnų... Partizanų gretose*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras.
29. Ruseckas, Petras, red., 1926–1928. *Knygnešys 1864–1904*, 1–2. Kaunas.
30. Ruseckas, Petras, red., 1936. *Baudžiava: atsiminimai, padavimai, legendos*. Kaunas: Varpas.
31. Ruseckas, Petras, red., 1937. *Savanorių žygiai. Nepriklausomybės karų atsiminimai* 1–2. Kaunas.
32. Ruseckas, Petras, red., 1939. *Lietuva Didžiajame kare*. Vilnius: Vilniaus žodis.

33. Sajauskas, Justinas. 2008. „Tauro apygardos partizanų slapyvardžių kilmė.“ In *Apie lietuviškuosius slapyvardžius*. Sud. Jonas Mačiulis, 166–174. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
34. Salys, Antanas. 1983. *Raštai 2: Tikriniai vardai*. Roma: Lietuvos katalikų mokslo akademija.
35. Simaitis, Vincas Vytautas. 2011. „Nelegalus partizaninis gyvenimas okupuotoje Lietuvoje 1944–1945 metais.“ *Laisvės kovų archyvas* 44: 5–192.
36. Stundžienė, Bronė, red., 2012. *Homo narrans: folklorinė atmintis iš arti*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
37. Šidlauskas, Aleksandras. 1995. „Partizanų slapyvardžių prasmės.“ *Mūsų kraštas* 2: 79–90.
38. Šniuolis, Viktoras. 1954. *Viktoro Šniuolio tardymo protokolai*. LYA, f. K-1, ap. 58, b. 26800/3: 198–209.
39. Trinkūnas, Jonas. 2009. *Lietuvių senosios religijos kelias*. Vilnius: Asveja.

Pateikėjų sąrašas

P. Panevėžys. – Bronius Juospaitis (partizanų slapyvardis *Direktorius*), Motiejaus, 89 m., kilęs iš Rimaisių k., Panevėžio r. U. Julija Činčytė, Goda Damaševičiūtė, Tomas Kašėta, Aistė Petrauskienė ir Vykintas Vaitkevičius 2014 m.

P. Jonava. – Donatas Kvedaras, Antano, 89 m., kilęs iš Šmotiškių k., Kėdainių r. U. Aistė Petrauskienė ir Vykintas Vaitkevičius 2014 m.

P. Kaunas. – Elvyra Pliupelytė (partizanų ryšininkės slapyvardis *Zita*), Antano, 92 m., kilusi iš Kunigiškio k., Kupiškio r. U. Aistė Čepulytė, Mantas Lapeika ir Vykintas Vaitkevičius 2013 m.

P. Šiauliai. – Marija Blažytė-Rimkienė (partizanų ryšininkės slapyvardis *Pelytė*), Jono, 84 m., kilusi iš Margių k., Šiaulių r. U. Aistė Čepulytė, Mantas Lapeika ir Vykintas Vaitkevičius 2013 m.

P. Kaišiadorys. – Elvyra Tugaudytė-Savickienė (partizanų ryšininkės slapyvardis *Švendrė*), Juozo, 85 m., kilusi iš Pušiniškių k., Radviliškio r. U. Aistė Čepulytė, Mantas Lapeika ir Vykintas Vaitkevičius 2013 m.

P. Ožkinių k., Vilniaus r. – Rožė Jankevičiūtė-Žalnierūnienė (partizanų ryšininkės slapyvardis *Migla*), 90 m., kilusi iš Girvalakio k., Kupiškio r. U. Aistė Čepulytė, Žilvinas Montvydas ir Vykintas Vaitkevičius 2013 m.

Aistė Petrauskienė

Doktorantė

VU Istorijos fakultetas

Universiteto g. 7, Vilnius

petrauskiene.aiste@gmail.com

Paveikslai

1. Romas Kaunietis – Felicijos Bortkevičienės Kalbos premijos laureatas. 2014 m. (*V. Vaitkevičiaus nuotr.*)

1. Romas Kaunietis – a laureate of Felicija Bortkevičienė's language prize, 2014. (*Photograph by V. Vaitkevičius*)

2. Prisikėlimo apygardos partizanų raginimas rinkti įvairaus turinio informaciją. (*LYA, f. K-1, ap. 58, b. 43636/3, T. 5*)

2. Exhortation of the partisans of the Resurrection District to collect information of diverse content. (*Lithuanian Special Archives, f. K-1, ap. 58, b. 43636/3, T. 5*)

3. „Kovų prisiminimų“ pirmieji puslapiai. *Kauno tremties ir rezistencijos muziejaus fondas.*
3. The first pages of *Memories of Fights. The treasury of Kaunas Museum of Exile and Resistance.*
4. Prisikėlimo apygardos štabo archyvas rastas TvariJonų sodyboje Devynduonių k. (Kėdainių r.) 1952 m. (*LYA, f. K-1, ap. 58, b. 26514/3, T. 2, vokas 551*)
4. The archive of the headquarters of the Resurrection District, found in TvariJonai homestead in Devynduoniai village (Kėdainiai District), 1952. (*Lithuanian Special Archives, f. K-1, ap. 58, b. 26514/3, T. 2, envelope 551*)
5. R. Kauniečio *Laisvės kovotojų prisiminimai* VII dalis 1 knyga viršelis
5. *Memories of the Freedom Fighters* by R. Kaunietis, Part VII, Book 1, cover.
6. R. Kauniečio pateikėjų pasiskirstymo žemėlapis pagal gyvenamuosius rajonus. (*Braižė A. Petrauskienė*)
6. The distribution map of R. Kaunietis' informants by residential area. (*Drawn by A. Petrauskienė*)
7. R. Kauniečio pateikėjų pasiskirstymo žemėlapis pagal jų pasakojimus partizanų apygardų lygmenyje. (*Braižė A. Petrauskienė*)
7. The distribution map of R. Kaunietis' informants by their stories on the level of partisan districts. (*Drawn by A. Petrauskienė*)
8. Adolfas Ramanauskas-*Vanagas* su prijaukintais vanagiukais
8. Adolfas Ramanauskas-*Vanagas* with tamed hawk chicks.
9. Politinės kalinės (iš kairės): Leokadija Ališauskaitė, Rožė Jankevičiūtė-*Migla*, Elvyra Pliupelytė-*Zita*, Salomėja Ivanauskienė ir neatpažinta moteris. Magadanas, 1956 m. (*R. Žalnieriušienės šeimos albumas*)
9. Political prisoners (from the left): Leokadija Ališauskaitė, Rožė Jankevičiūtė-*Migla*, Elvyra Pliupelytė-*Zita*, Salomėja Ivanauskienė and unidentified woman. Magadan, 1956. (*R. Žalnieriušienės family album*)
10. Prisikėlimo apygardos pagrindinio leidinio „Dievai ir būtybės. Lietuvių mitologija“ fragmentas. (*LYA, f. K-5, ap. 9, b. 13, l. 339*)
10. A fragment from the underground publication of the Resurrection District *Gods and Creatures. Lithuanian Mythology.* (*Lithuanian Special Archives, f. K-5, ap. 9, b. 13, l. 339*)
11. Tauro apygardos štabo nariai. Trečias iš dešinės Alfonsas Vabalas-*Profesorius* (Lukša, 2005, p. 352)
11. Members of the headquarters of Taurus District. Third from the right: Alfonsas Vabalas-*Profesorius.* (Lukša, 2005, p. 352)
12. Ryšininkė Marija Blažytė-Rimkienė *Pelytė* surinktų pelyčių kolekcijos apsuptyje. 2013 m. (*V. Vaitkevičiaus nuotr.*)
12. Signaller Marija Blažytė-Rimkienė *Pelytė* at the collection of mice, 2013. (*Photograph by V. Vaitkevičius*)
13. Vardų (Dariaus, Šarūno, Aido, Stanislovo ir Ramūno) populiarumo kreivė. 6–7 deš. šventųjų vardų populiarumas mažėja, ima populiarėti tam metui neįprasti nauji vardai, kurie prieš dešimtmetį buvo populiarūs kaip partizanų ir ryšininkų slapyvardžiai
13. The popularity curve of names (Darius, Šarūnas, Aidas, Stanislovas and Ramūnas). In the 1950s–1960s, the popularity of the names of saints declined, giving way to new names that were not common to that period yet were popular as partisan and signaller codenames a decade before.

Summary

MEMORIES OF THE FREEDOM FIGHTERS: THE INDEX OF PERSONAL NAMES OF THE 1944–1953 PARTISAN WAR PARTICIPANTS

By Aistė Petrauskienė

This publication has been prepared alongside the increasing number of Romas Kaunietis books. Today the series of books *Memories of the Freedom Fighters* comprise 11 thick volumes. There are many dramatic stories about partisans, their liaisons and supporters and these books mention around 33,500 people and publish around 1,000 people's memories. This consolidated index of personal names should facilitate the work of those who are looking for information. Much attention is paid to codenames, and a codename list of the partisan war participants is published here.

R. Kaunietis, called the chronicler of the partisans, is a laureate of Felicija Botkevičienė's language prize. His careful work is discussed in the publication. The publication also reviews the commemoration of the partisan war (Chapter I), because the freedom fighters spoke about the future. They hoped that not only their graves and monuments would remind people about the partisans' war. Freedom fighters endeavoured to ensure that descriptions of historical events would remain until the Independence of Lithuania. R. Kaunietis, like the partisans, wanted to keep their memory alive. Therefore in 1966 he wrote his first memoirs of partisans, deportees and members of underground organisations (Chapter II). It is not surprising that members of the partisan war, their relatives and progeny, and promoters of history have been the ones who have taken most care to preserve the memory of the partisan war.

The research on the partisan war participants' codenames arose in 2010–2014, when the author of this publication communicated with partisan war participants. It is closely related to the persons index of the *Memories of the Freedom Fighters* series of books, so is published in this publication (Chapter III).

Key words: 1944-1953 Partizan War, oral history, personal names, code-names, index.